

J.M. COETZEE

Ținuturi
în crepuscul

Traducere din engleză și note de
IRINA HOREA

HUMANITAS
fiction

PROIECTUL VIETNAM

Evident, e greu să nu simpatizezi cu acel public european și american care reacționează cu groază și dezgust când i se prezintă filme cu piloți de bombardiere amuzați la culme de raidurile cu napalm asupra țăintelor Viet-Cong. Pe de altă parte, nu e rezonabil să te aștepți ca guvernul american să angajeze piloți care sunt atât de șocați de daunele pe care le pot provoca, încât să nu-și poată duce la îndeplinire misiunile sau să devină exagerat de deprimați ori apăsați de sentimentul vinovăției.

Herman Kahn

Numele meu este Eugene Dawn. N-am ce face în această privință. Să începem.

I

Coetzee mi-a cerut să-mi revizuiesc eseul. Îi stă în gât: îl vrea mai edulcorat, altfel îl dă la o parte. Vrea să dispar și eu din peisaj, îmi dau seama de asta. Mă oțlesc împotriva acestui individ puternic, afabil, banal, fără capacitate vizionară. Mă tem de el și-i disprețuiesc orbirea. Meritam mai mult. Iată-mă la cheremul unui șef de serviciu, un individ în fața căruia pornirea mea instinctuală este să mă târăsc. Întotdeauna m-am supus superiorilor mei, și am făcut-o cu bucurie. Nu m-aș fi angajat în Proiectul Vietnam dacă aș fi bănuțit că o să fiu pus într-o situație conflictuală cu un superior. Conflictul aduce cu sine nefericire, iar nefericirea otrăvește existența. Nu suport nefericirea, am nevoie de liniște, de iubire și ordine pentru a-mi desfășura munca. Am nevoie de răsfață. Sunt un ou care trebuie să zacă

în cel mai pufos cuib, sub cea mai mângâietoare cloșcă, înainte ca învelișul meu chelbos, nepromițător să crape și timida mea viață tainică să iasă la iveală. Trebuie făcute niște excepții pentru mine. Eu meditez, sunt un gânditor, o persoană creatoare, cineva care nu e chiar lipsit de valoare pentru lume. M-aș fi așteptat la mai multă înțelegere din partea lui Coetzee, care ar fi trebuit să fie obișnuit să aibă de-a face cu persoane creative. Cândva un creator el însuși, și-a pierdut creativitatea și trăiește pe spezele adevăraților creatori. Și-a construit o reputație pe munca altora. Iar acum a fost pus șef peste Proiectul Viața Nouă, când el habar n-are de Vietnam sau de viață. Merit ceva mai bun.

Mi-e teamă de confruntarea de mâine. Nu-s bun când vine vorba de confruntări. Primul meu impuls e să cedez, să-mi îmbrățișez adversarul și să accept totul în speranța că acesta mă va îndrăgi. Din fericire, îmi disprețuiesc impulsurile. Viața de om însurat m-a învățat că orice concesie e o greșeală. Trebuie să ai încredere în tine însuși pentru ca adversarul să te respecte. Ține-te bine de catarg, dacă asta e metafora. Cei care cred în ei înșiși merită mai multă iubire decât cei care se îndoiesc de sine. Oamenii care se îndoiesc de ei înșiși sunt goi pe dinăuntru. Mă străduiesc să-mi modelez un miez al meu, chiar dacă târziu în viață.

Trebuie să mă adun. Cred în munca mea. Eu sunt munca mea. De un an, Proiectul Vietnam este centrul existenței mele. Nu intenționez să fiu îndepărtat

prematur. Am și eu ceva de zis. În sfârșit, trebuie să fiu pregătit să mă lupt pentru mine.

Nu trebuie să-l subestimez pe Coetzee.

M-a chemat la el în birou în dimineața asta și m-a așezat într-un scaun. E un bărbat jovial, genul care consumă carne de vită zilnic. Zâmbea și măsura încăperea în sus și-n jos, gândindu-se cum să înceapă, în vreme ce eu, rotindu-mă ba spre stânga, ba spre dreapta, mă străduiam să stau tot timpul cu fața spre el. M-a întrebat dacă vreau cafea, dar am refuzat.

El e genul care bea cafea, eu sunt genul care, când îi ajunge cafeina în vene, începe să tremure și-și ia tot felul de angajamente euforice.

Să nu spui nimic din ce-ai putea regreta mai târziu.

Pentru interviu, am adoptat ținuta dreaptă și privirea ațintită. Coetzee m-o fi știind adus de spate, cu privirea rătăcită – ochii mi se mișcă tot timpul, n-am ce le face –, dar am dorit să-i semnalez că azi sunt un monument de temeritate și franchețe. (După prăbușirea puberală, nici o postură nu mi-a mai venit la îndemână. Totuși, nu există comportament care să nu poată fi învățat. Am mari speranțe într-un viitor armonizat.)

Coetzee a vorbit. Într-o serie de complimente a căror ambiguitate era perfect transparentă, el a storcit fructul unui an de muncă. N-am să mă prefac că nu pot reproduce discursul lui cuvânt cu cuvânt.

— Nu mi-am imaginat niciodată că acest departament va produce într-o bună zi o lucrare ce ține mai mult de *avangardă*, a zis el. Omagiile mele. Am citit cu plăcere primele tale capitole. Scrii bine. Va fi o plăcere să fiu asociat cu un material de cercetare atât de bine pus la punct.

Ceea ce nu înseamnă, desigur, a continuat el, că toată lumea trebuie să fie de acord cu ceea ce spui. Lucrezi într-un domeniu nou și controversat, prin urmare, trebuie să te aștepți la dispute.

Dar nu ți-am cerut să vii aici ca să vorbim despre substanța raportului tău, în care – dă-mi voie să repet – spui câteva lucruri importante, ce vor da mult de gândit comanditarilor noștri. Prefer, prin urmare, să fac niște sugestii privind prezentarea. Fac aceste sugestii doar pentru că am dobândit oarece experiență în scrierea și supervizarea unor rapoarte despre proiectele Ministerului Apărării. În vreme ce pentru tine e prima oară – corectează-mă dacă greșesc.

O să mă respingă, mi-am zis eu. Se teme de viziune, nu-i place pasiunea sau disperarea. Puterea se adresează numai puterii. Propozițiile stau la coadă în spațele buzelor lui roșii, bine conturate. O să fiu dat afară, dat afară cu acte în regulă. O anume configurație a gurii și a nasului său, extrem de subtilă, cât să nu fie perceptibilă decât mie, îmi spune că toxinele agitate care gonesc în sângele meu și se preling în sudoarea mea provoacă dezgust simțurilor lui alese. Mă uit fix. Mă străduiesc să dobor cu săgetările mele un om care

nu crede în magie. Dacă nu reușesc, mă voi stabili printre placizii specialiști în control și autocontrol. Ochii mei semnalizează o serie de apeluri și amenințări într-o succesiune atât de rapidă, încât sunt percepute doar de mine și de el.

— După cum știi din interacțiunile tale cu ei, militarii, luați ca o categorie aparte, sunt – ca să vorbim cinstit – grei de cap, suspicioși și conservatori. Nu e niciodată ușor să-i convingi de ceva nou. Cu toate acestea, ei sunt cei pe care trebuie să-i convingi în cele din urmă de justetea recomandărilor tale. Crede-mă, n-o să reușești dacă treci peste capul lor. Nu vei reuși nici dacă îi abordezi în spiritul absolutului, al ferocității intelectuale, pe care-l întâlnești în dezbateră noastră internă aici, la Kennedy. Noi înțelegem convențiile duelului intelectual, ei nu: ei percep un atac drept un atac, probabil un atac împotriva întregii categorii din care fac parte.

Prin urmare, ce vreau eu să faci tu înainte de toate, înainte să vorbim despre orice altceva, este să te pui pe treabă și să revizuiești *tonul* argumentării tale. Vreau să-ți rescrii propunerile astfel încât cei din armată să le ia în considerare fără să-și piardă respectul de sine. Ține minte: dacă spui că nu-și cunosc meseria (ceea ce probabil e adevărat), că nu înțeleg ce fac (ceea ce cu siguranță e adevărat), atunci n-au de ales decât să te arunce pe geam afară. În schimb, dacă subliniezi continuu, nu numai explicit, ci mai ales prin genuflexiunile *stilului* tău, că ești doar un funcționar cu o

specializare de nișă, deși semnificativă, un fel de universitar fără înțelegerea complexă a soldatului asupra științei războiului, că, în ciuda celor de mai sus, în cadrul granițelor înguste ale specializării tale, oferi câteva sugestii care s-ar putea să aibă consecințe strategice – atunci ai să vezi, propunerile tale vor fi ascultate.

Dacă încă n-ai văzut cărțulia lui Kidman despre America Centrală, caut-o. E cel mai bun exemplu de persuasiune discretă pe care-l știu.

Mai e ceva la care aș vrea să te gândești, a continuat el. Cu siguranță știi că ți-ai formulat analiza asupra serviciilor de propagandă în termeni străini majorității oamenilor. Lucru valabil nu numai pentru lucrarea ta, ci și pentru lucrările tuturor celor din secțiunea Mitografie. Eu, unul, găsesc mitografia fascinantă și cred că are un viitor promițător. Dar tu nu cumva îți înțelegi greșit auditoriul? Am impresia ciudată, parcurgându-ți eseul, că e scris pentru ochii mei. Ei bine, vei constata că auditoriul tău real e format dintr-o echipă mult mai dură. Dă-mi voie, prin urmare, să-ți sugerez un fel de introducere în care să explici, în cuvinte monosilabice, genul de procedură pe care o urmezi – cum operează miturile în societatea umană, cum are loc schimbul de semne și așa mai departe; cu multe exemple și, pentru Dumnezeu, fără note de subsol.

Degetele mi se îndoiaie și se încleștează în palme, unde se umflă și amorțesc. În timp ce scriu toate acestea,

îmi dau seama cum mi se strânge pumnul stâng. Charlotte Wolff consideră acest lucru un semn de depresie (*Psihologia gestului*), dar e imposibil să aibă dreptate: în acest moment, nu mă simt depresiv, fiind angajat într-un act creator eliberator. Și totuși, Charlotte Wolff, când vorbește despre gest, știe ce spune, prin urmare, sunt atent să le ofer degetelor mele ocazia să fie ocupate. Bunăoară, în timp ce citesc, îmi îndoi și dezdoi degetele conștient; iar când stau de vorbă cu oamenii, îmi relaxez mâinile în mod vădit, într-atât încât aproape le las să atârne.

Nu pot să nu observ însă că degetele de la picioare au prins obiceiul să se încârlige în pantofi. Mă întreb dacă au observat și alții chestia asta, Coetzee, bunăoară. Coetzee este genul de om care observă simptomele. În calitate de șef, probabil că a participat, timp de o săptămână, la un seminar despre interpretarea gesturilor.

Dacă elimin gestul de la nivelul labelor picioarelor, mă întreb unde va migra apoi?

Alt obicei de care nu reușesc să scap – îmi mângâi fața. Charlotte mă critică pentru acest tic – trădează anxietate, spune ea. Îmi stăpânesc cu un efort de voință degetele să nu-mi atingă fața (mă scobesc și în nas) în ocazii importante. Oamenii îmi spun că sunt prea încordat – adică oamenii care-și închipuie că au ajuns să împartă confidențe cu mine; dar dacă ar fi să spun adevărul, sunt încordat doar pentru că voința mea este concentrată asupra stăpânirii spasmelor diferitelor

părți ale trupului, dacă nu cumva spasme e un termen prea dramatic. Sunt vexat de indisciplina trupului meu. Adesea mi-am dorit un altul.

Nu e deloc plăcut să-ți fie respinse producțiile, de două ori mai neplăcut dacă sunt respinse de cineva pe care-l admiri, cum nu se poate mai neplăcut dacă ești obișnuit cu adulația. Întotdeauna am fost un copil inteligent, un copil bun și inteligent. Mi-am mâncat fasolea – atât de bună pentru mine! –, mi-am făcut temele. Eram văzut, niciodată auzit. Toți mă laudau. În ultima vreme însă, am început să dau rateuri. Altfel, o experiență deconcertantă, deși, beneficiind de-un nivel înalt al conștiinței de sine, n-am fost niciodată chiar nepregătit pentru așa ceva. În momentul în care încetezi să fii elev, îmi spuneam eu, în momentul în care începi să fii pe picioarele tale, trebuie să te aștepti ca dascălii tăi să se simtă trădați și să riposteze din invidie. Reacția meschină a lui Coetzee în privința eseului meu e de așteptat din partea unui birocrat a cărui poziție este amenințată de un subordonat promițător care nu va urma poteca ocolită și bătătorită, care duce până în vârf. El e taurul bătrân, eu sunt taurul tânăr.

Acest gând consolator nu atenuază totuși insultele lui. El e șeful. Eu am nevoie de acordul lui. Nu voi pretinde că nu-mi poate face rău. Aș prefera să mă îndrăgească, nu să mă deteste. Nu mi-e ușor să fiu nesupus.

Am început să lucrez la Introducere. Dimineața, mă ocup de partea de creație; după-amiezile mi le petrec

CUPRINS

Proiectul Vietnam

5

Relatarea lui Jacobus Coetzee

91